

Beloftes maken schuld

Honderd jaar Balfour Declaration

Dit jaar is het precies honderd jaar geleden dat de Balfour Declaration werd opgesteld. Deze mondde uit in het inmiddels zeventig jaar oude verdelingsplan van de VN en de bezetting door Israël van de Westelijke Jordaanoever, exact vijftig jaar geleden. Een oplossing voor het daaruit volgende conflict in Israël tussen de Joden en de Palestijnen is helaas nog niet gevonden. Een terugblik.

Hettie Oudelaar is docent geschiedenis aan BC Broekhin in Roermond. Ze is bestuurslid van Kairos-Sabeel Nederland.

Kairos-Sabeel is een organisatie die tot doel heeft handen en voeten te geven aan oproepen van Palestijnen en van met name Palestijnse christenen om met geweldloze middelen bij te dragen aan het tot stand komen van een rechtvaardige vrede tussen Israël en de Palestijnen.

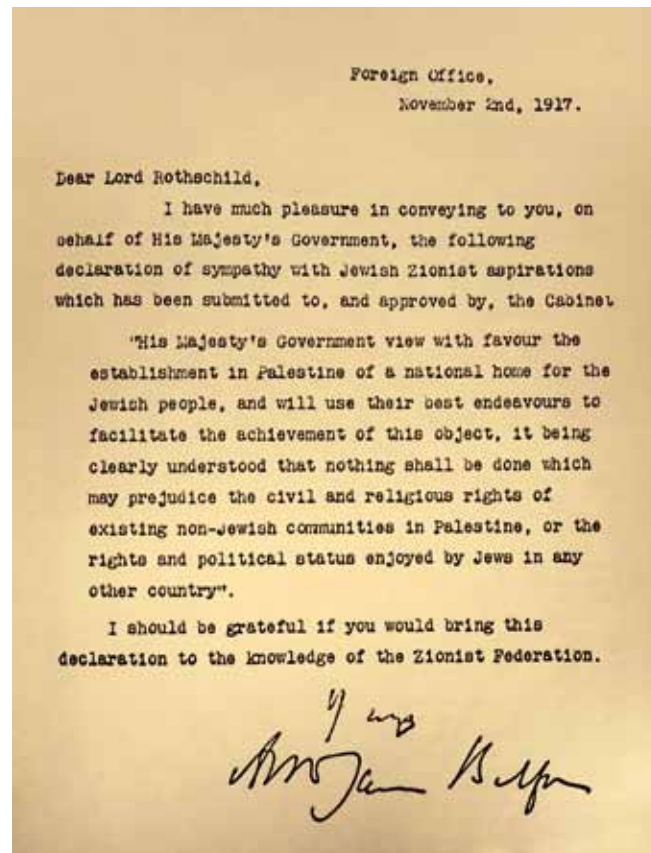
Tijdens de Eerste Wereldoorlog zijn tegenstrijdige beloftes gedaan aan diverse bevolkingsgroepen in het Midden-Oosten. Zo was bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog de Britse regering niet van plan om aan het Arabische of Joodse nationalisme tegemoet te komen. Dat een onafhankelijke Arabische staat, inclusief Palestina, aan sjarief Hoessein (de sjarief van Mekka) werd aangeboden in 1915 en daarna datzelfde Palestina aan de Joden in 1917 heeft voor een groot deel te maken met de ontwikkeling van de oorlog.

Naoorlogse verdeling

Frankrijk, Rusland en Groot-Brittannië hadden veel moslimonderdanen binnen hun rijk. Zouden die bereid zijn te vechten voor hun christelijke heerser, en tegen de sultan of kalief? Deelname van Turkije aan de oorlog aan de kant van de Centralen leidde tot besprekingen tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland over een naoorlogse verdeling van het Ottomaanse Rijk. Tussen de Constantinopel Overeenkomst van maart/april 1915, zoals deze besprekingen werden genoemd, en november 1917 werden meerdere voorstellen gedaan voor de toekomst van Palestina. Zo was er sprake van een Russisch bestuur over Jeruzalem, Bethlehem en Jaffa, en Palestina zou een Egyptische provincie worden onder Brits bestuur.

De nederlaag bij Gallipoli (waar de Turken een veldslag wonnen van de Britten en Fransen) vergrootte de angst voor een jihad onder de moslims uit de koloniën en leidde tot de McMahon-Hoesseincorrespondentie.¹

In dezelfde periode werd het Sykes-Picotverdrag gesloten, waarbij werd voorgesteld Palestina onder gezamenlijk bestuur van de geallieerde mogendheden, inclusief tsaristisch Rusland, te plaatsen. De communisten maakten na de machtsovername in Rusland dit verdrag openbaar. De zionistische organisaties in Engeland zagen hierin een belemmering van hun plannen voor de omvorming van Palestina tot Joods thuisland/Joodse staat en oefenden druk uit op

de regering voor steun aan een Joods Palestina onder Brits protectoraat. Zij bereikten dat dit aspect uit het Sykes-Picotverdrag werd verwijderd.

Brief

Terwijl geallieerde troepen onder leiding van generaal Allenby optrokken naar Jeruzalem en sjarief Hoessein opmerkelijk gemaakt werd op de details van het Sykes-Picotverdrag schreef James Balfour, de Britse minister van Buitenlandse Zaken, een brief aan Lord Rothschild, een belangrijk figuur binnen de Brits-Joodse gemeenschap. De brief was de vrucht van twaalf maanden intensieve onderhandelingen tussen Britse zionisten en ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken en uiteindelijk het oorlogskabinet van David Lloyd George.

**100 JAAR
GELEDEN**

De letterlijke (in het Nederlands vertaalde) tekst van deze brief luidt als volgt: 'Ik heb het genoeg om, in naam van de regering van Zijne Majesteit, aan u de volgende verklaring van sympathie met Joodse zionistische aspiraties, die is overlegd aan, en goedgekeurd door het kabinet, over te brengen: "Zijne majesteits regering staat welwillend tegenover de vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk, en zal zich naar vermogen inspannen om het bereiken van dit doel te bevorderen, waarbij duidelijk moet zijn dat niets zal worden gedaan dat de burgerrechten en religieuze rechten van de bestaande niet-Joodse gemeenschappen zal schaden, dan wel de rechten en de politieke status van Joden in enig ander land." Ik ben u dankbaar als u de zionistische federatie [in Groot-Brittannië] van deze verklaring in kennis zult stellen.'²

Nationaal tehuis

Een eerdere versie van de tekst van de hand van Rothschild zelf sprak van 'Palestina opnieuw vormgeven als Nationaal Tehuis van het Joodse Volk'. Rothschilds concept sprak tevens van het recht voor de Joden tot onbeperkte immigratie en van Joodse binnenlandse autonomie. Dus in feite het vervullen van alle wensen van de zionisten. De uiteindelijke tekst was een compromisformulering om weerstand binnen de Britse regeringskringen weg te nemen. Degenen die zich zorgen maakten over de gevolgen van het zionistisch streven, en tegen de vestiging van een Joodse staat in het hart van het Midden-Oosten waren, moesten worden gerustgesteld: het zou niet gaan

om een Joodse staat en ook niet om heel Palestina. Daarom bevatte de brief ook de toevoeging over de burgerrechten en de religieuze rechten van de 'niet-Joodse' gemeenschap in Palestina. Ruim 90 procent van de bevolking van Palestina was destijds niet-Joods, en hoofdzakelijk Arabisch. Over hun politieke rechten werd in de verklaring niet gesproken. Evenmin werd verwezen naar hun nationale rechten als volk terwijl er wel werd gesproken over 'het Joodse volk'. De passage over de rechten en de politieke status van Joden elders was eveneens een toevoeging. Beide laatste toevoegingen werden gedaan onder invloed van Edwin Montagu, een Joodse antizionist die in het kabinet-Lloyd George de oppositie tegen de

'De brief was de vrucht van twaalf maanden intensieve onderhandelingen tussen Britse zionisten en het ministerie van Buitenlandse Zaken en uiteindelijk het oorlogskabinet'

Balfour Declaration leidde. Hij was bang dat de verwezenlijking van een nationaal tehuis voor de Joden antisemieten wereldwijd het voorwendsel zou kunnen geven voor uitwijzing van Joden in hun landen naar dat 'tehuis'.

De omvang en grenzen van dat nationaal tehuis werden opzettelijk onbepaald gelaten door Engeland in 1917.

Weizmann

Hoe slaagde een kleine, militair machteloze, groep Joden in het Verenigd Koninkrijk erin om het Britse oorlogskabinet te overtuigen om deze verklaring af te geven? Leonard Stein (*The Balfour Declaration*, 1961) meent dat de Declaration het resultaat was van zionistisch lobbywerk, in het bijzonder van Chaim Weizmann, een chemicus uit Wit-Rusland (en later de eerste president van Israël), die werkte aan de universiteit van Manchester en daarnaast een van de leiders van het Britse zionisme was. Overal in het land promootte hij de zaak van de zionisten. Hij ondervond daarbij weerstand van conservatieve rabbi's die het terugbrengen van Joden naar het Beloofde Land als blasfemie beschouwden, een anticiperen op het te verwachten Messiaanse Rijk.

In 1906 had Weizmann voor het eerst contact met James Balfour.³ Deze was toen partijleider van de Britse Conservatieven. Uit Weizmanns memoires blijkt dat hij toen al Balfour wist te overtuigen van de juistheid van het zionistisch streven om van Palestina een Joods thuisland te maken en dat hij hierbij uit naam van 'miljoenen Joden' sprak.⁴ Er was geen Palestijns equivalent voor Weizmann: de Palestijnse Arabieren hadden geen enkele invloed binnen de regeringen in Londen, Parijs of Washington. ►

¹ Een briefwisseling tussen Hoessein bin Ali, de sjarif van Mekka en Henry McMahon, de Britse hoge commissaris in Egypte, waarin het Verenigd Koninkrijk onafhankelijkheid belooft aan de Arabieren in grote delen van het Midden-Oosten.

² 'Balfour Declaration', *Wikipedia*, p.1.

³ Mathew in: *Journal of Palestine Studies* Vol. 40, No. 2 (Winter 2011), p. 31-32 (Harmsen).

⁴ Ibid, p. 32 en 'Balfour Declaration', *Wikipedia*, p. 3 (Harmsen).

Chaim Weizmann lobbyde actief in Groot-Brittannië voor een Joodse staat. In 1949 werd hij de eerste president van Israël. Foto: Hugo Mendelson, 1949, Government Press Office Israël. Linkerpagina: De Balfour-verklaring. Geschreven door Britse minister van Buitenlandse Zaken Arthur James Balfour aan Lord Rothschild in november 1917.

- ⁵ David Fromkin in: *A Peace to End All Peace* (1989), p. 285 (Grey).
⁶ Mathew, p. 32 (Harmsen).
⁷ Pappe, *A History of Modern Palestine*, p. 67-68.
⁸ Idem.
⁹ Mathew, p. 32 (Harmsen).

Weizmann verwierf faam als scheikundige door zijn ontdekking in de biochemie. Met zijn uitvinding was het mogelijk op grote schaal aceton te maken, waarvan cordiet werd gemaakt. Cordiet werd gebruikt bij de fabricage van wapens. De reputatie die Weizmann had, verschaftte hem toegang tot verschillende leden van het oorlogskabinet om de zaak van de zionisten te bepleiten. Zo kwam hij in contact met Lloyd George. Dat de Declaration een beloning was voor Weizmanns uitvinding ten bate van de oorlogvoering staat in de memoires van de premier, maar is een hersenspinsel van Lloyd George, aldus de Amerikaans historicus David Fromkin.⁵

Lobbywerk

Weizmann en andere zionisten speelden, om steun voor het zionistische project te verwerven, in op de imperialistische belangen van Engeland in het Midden-Oosten.⁶ Mogelijk overdreven de zionisten in hun lobbywerk voor de Britse politiek hun eigen invloed op Joodse gemeenschappen wereldwijd. In elk geval meende de Britse regering zelf dat de Balfour Declaration de sympathie van de meest invloedrijke Joodse kringen in landen als de Verenigde Staten en Rusland zou kunnen winnen. Deze zouden dan vervolgens het beleid van deze landen ten aanzien van de Eerste Wereldoorlog die toen nog woedde in gunstige zin kunnen beïnvloeden.⁷ Invloedrijke Joden konden president Wilson ertoe bewegen deel te nemen aan de oorlog tegen de Centralen. In Rusland zouden invloedrijke Joden, zoals Trotski, het communistisch bewind ertoe kunnen bewegen de strijd tegen Duitsland voort te zetten.⁸ Hoop

die ijdel bleek: Trotski was geen zionist en het nieuwe communistische bewind in Rusland had op dat moment alle belang bij het sluiten van vrede met Duitsland.

Suezkanaal

Echter, volgens Mayir Vereté ('The Balfour Declaration and its makers', *Middle Eastern Studies*, 6 (1), January 1970) speelden sympathie voor de zaak van de zionisten en zionistische lobby juist geen rol, maar waren imperialistische belangen de drijfveer voor de Balfour Declaration. Het ging er meer om de Fransen uit Palestina te houden. Een Joods thuisland of een Joodse staat in Palestina zou als buffer kunnen dienen om het Suezkanaal te beschermen tegen elke vijandige kracht uit het noorden (het Ottomaanse Rijk en misschien ook Rusland).⁹ En een bondgenoot in Palestina in de vorm van een Joods thuisland kon belangrijk zijn voor de bescherming van Britse oliebelangen; tijdens het Brits mandaat over Palestina werd in Haifa olie uit Irak via een pijplijn naar de olieraffinaderij gebracht. Tom Segev maakt in zijn boek over het Britse mandaat in Palestina (*One Palestine: Complete*) gebruik van nieuw bronmateriaal en geeft nog een andere verklaring: zionisten noch imperialisten zaten achter de Declaration, maar de minister-president Lloyd George wiens steun voor het zionisme niet was gebaseerd op Britse belangen. De Engelsen kwamen Palestina binnen om de Turken te verslaan; ze bleven daar om het uit handen van de Fransen te houden; ze gaven het aan de zionisten omdat ze 'de Joden' zowel liefhadden als verafschuwden. De Declaration was zodoende niet gebaseerd op

In 1925 werd de He-breeuwse universiteit van Jeruzalem geopend. Arthur James Balfour was een van de genodigden bij de opening. Foto: Library of Congress (VS).

militaire of diplomatieke belangen, maar het product van vooroordeel, geloof en handigheid. De mannen die het opstelden waren christenen en zionisten en in veel gevallen antisemitisch. Zij geloofden dat de Joden de wereld beheersten.¹⁰

Antisemitisme

Britse bewindslieden als Lloyd George en Balfour waren grootgebracht in de protestantse traditie en daarin speelde het geloof in de noodzaak van terugkeer van Joden naar het Beloofde Land, als wegbereider voor de uiteindelijke wederkomst van Christus op aarde, een belangrijke rol. Dit christelijk zionisme ging er wel van uit dat de ‘teruggekeerde Joden’ zich uiteindelijk tot het christendom dienden te bekeren en Christus als hun redder dienden aan te nemen. Hier blijkt de dubbelzinnige houding ten aanzien van de Joden onder figuren als Balfour: antisemitisme en tegelijk bewondering voor de Joden. Als minister-president in 1905 was hij fel tegen immigratie van Russische Joden naar Engeland. Vestiging van Joden in Palestina was voor hem een gelegenheid de Joden, met hun andere religie en beschaving, uit Europa te verdrijven.

Duidelijk blijkt uit de documenten van de Britse regering dat de Arabische meerderheid geen enkele stem kreeg in het vormen van de toekomst van hun eigen staat. In een telegram aan de Commissaris in Egypte adviseerde het ministerie van Buitenlandse Zaken achterdocht bij de Arabieren ten aanzien van het ware doel van de zionisten weg te nemen.¹¹

In 1922 verkreeg Engeland van de Volkenbond officieel een mandaat om Palestina naar een onafhankelijke toekomst te leiden. In dit mandaat werd de Balfour Declaration als basis genomen ten gevolge van lobbywerk van de zionisten. Vanwege de Declaration kregen de Palestijnse Arabieren onder het Britse mandaat niet de democratische politieke rechten en het beperkte zelfbestuur die wel golden voor de bevolking van andere landen in het Midden-Oosten die onder Brits gezag stonden. Al in november 1918 gaven de Arabieren hun eerste protestverklaring tegen de Balfour Declaration uit. Uitvoering hiervan zou leiden tot permanente vreemde overheersing van hun land. Het protest werd met name verwoord door jonge westers opgeleide telgen van Palestijns-Arabische notabelen. Vanuit hun kringen werden allereerst de zogeheten moslim-christelijke verenigingen opgericht.¹²

Landbouwnederzettingen

In november 1918 gaven Palestijns-Arabische notabelen hun eerste protestverklaring uit tegen de Declaration. Nadat een Arabische afvaardiging in augustus 1921 Londen had bezocht om zekerheid te krijgen over hun toekomst, ontving de minister van Buitenlandse Zaken een memo van een

hooggeplaatste ambtenaar van zijn ministerie, Hubert Young, waarin werd gesteld dat, hoewel de strategie een geleidelijke immigratie van Joden naar Palestina was tot het land een overwegend Joodse staat was geworden, het de vraag was of de Arabieren verteld moest worden wat het beleid van het ministerie echt betekende.¹³ De Britse mandaatpolitiek in Palestina, die zich baseerde op de Balfour Declaration, betekende dat de zionisten veel ruimte kregen om (Oost-)Europese Joden te werven voor migratie naar en vestiging in Palestina, en voor hun kolonisatiepolitiek daar. Dit leidde tot toenemende ongelijkheid en spanningen tussen de groeiende Joods-zionistische immigrantengemeenschap en de inheemse Arabische bevolking.

‘Vestiging van Joden in Palestina was voor Balfour een gelegenheid de Joden, met hun andere religie en beschaving, uit Europa te verdrijven’

Zionisten en hun instellingen kochten land in Palestina van Arabische grootgrondbezitters die vaak niet in Palestina woonden en stichtten daar landbouwnederzettingen. Vanwege het beleid dat Joodse bedrijven alleen Joden in dienst mochten nemen, werden steeds meer Arabische pachters en hun families van hun land verdreven. Degenen die naar de steden trokken, vonden daar vaak ook geen werk vanwege datzelfde Joodse beleid. Tegelijkertijd kon de traditionele Palestijns-Arabische sector nauwelijks concurreren met de technologisch geavanceerdere Joodse bedrijven. Protesten tegen de zionisten en tegen de Britse overheersers namen ondertussen toe, ook onder de Palestijns-Arabische boeren en armere stedelingen. Na de Palestijns-Arabische opstand, die in 1936 met een staking was begonnen, kwam verandering in het Britse beleid: Joodse immigratie en landaankopen werden ingeperkt. Deze beleidswijziging leidde daarop tot een toenemende verwijdering tussen de Britse machthebbers en de zionisten. Tijdens de oorlog vonden zij samenwerking met de Britten tegen nazi-Duitsland belangrijker dan uiting geven aan hun ongenoegen over het nieuwe Britse beleid. Maar dat veranderde na 1945: vanaf dat moment gingen de zionisten zich gewapend tegen de Britten verzetten. ►

¹⁰ Tom Segev, *One Palestine, Complete: Jews and Arabs under the British Mandate* (London 2000), p. 33 (Shambook).

¹¹ Ingrams, Doreen, *Palestine Papers. 1917-1922: Seeds of Conflict* (Eland 1972), p. 22 (Shambook).

¹² Pappé, *A History of Modern Palestine*, p. 79-80.

¹³ Ingrams, p. 140 (Shambook).

Gevoelig onderwerp

Het conflict Israël-Palestina kan een gevoelig onderwerp zijn om te behandelen in een klas waarin leerlingen uit verschillende culturen zitten. Handreiking voor het lesgeven over gevoelige onderwerpen biedt *Kleio* van juli 2017. Ook het Nationaal Geschiedenisonderwijscongres op 9 maart staat in het teken van ‘gevoelige geschiedenis’, lees meer op pagina 67.

¹⁴ Mathew in: *Journal of Palestine Studies* Vol. 40, No. 2, pp 32-37 (Harmsen).

¹⁵ Mathew in: *Journal of Palestine Studies* Vol. 40, No. 2, p. 27 en Khalidi, *Palestinian Identity*, p. 252 (Harmsen).

Onmogelijke situatie

Met de Balfour Declaration en de daarop gebaseerde mandaatpolitiek hadden de Britten zich in feite in een onmogelijke situatie gemanoeuvreerd; protest van de Arabieren in Palestina en van de Arabische vazallen en bondgenoten van Groot-Brittannië elders, maakten onverkorte steun aan het zionisme onhoudbaar. Toegeven aan het Arabisch protest riep gewapend verzet van de zionisten op.

In 1947 deed Engeland aan de Verenigde Naties het verzoek een oplossing te vinden voor de Palestijnse kwestie en kondigde het aan het mandaat op 14 mei 1948 te beëindigen. De VN-resolutie van 1947, waarbij het mandaatgebied werd verdeeld in een Joodse en een Palestijns-Arabische staat, leidde tot nieuwe geweldsuitbarsting tussen Palestijnse Arabieren en zionistische Joden. De Palestijnse Arabieren wezen de verdeling van de VN af – zij vormden nog steeds het twee derde deel van de bevolking van Palestina. Zionisten die alleen genoeg wilden nemen met heel Palestina wezen de resolutie af. Pragmatisch ingestelde zionisten gingen akkoord met de resolutie van de VN omdat het de enige manier was om erkenning van een Joodse staat te verkrijgen. In de tussentijd namen de zionisten steeds meer gebieden in Palestina in, en steeds meer Palestijns-Arabische bewoners werden verdreven. Dit ging door na het uitroepen van de staat Israël op 14 mei 1948: 80 procent van de Palestijns-Ara-

Britse agenten fouilleren Arabieren in Jeruzalem. Het islamitische feest Nabi Moussa werd in april 1920 aangegrepen om te protesteren tegen de zionistische beweging in Jeruzalem. De protesten liepen uit op rellen. De Britse regering probeerde in de dagen na de rellen de orde te herstellen. Fotograaf onbekend. Bron: Library of Congress (VS).

Literatuur

Cronin, David, *Balfour's Shadow* (Londen 2017).

Grey, Mary, *The Balfour Declaration. Key Players and Events* (2017).

Harmsen, Egbert, *De Balfour Verklaring. Achtergrond en gevolgen* (Lezing, Amsterdam 2017).

Pappe, Ilan, *A History of Modern Palestine, One Land, Two Peoples* (Cambridge (UK) 2004).

Shambrook, Peter, *The Balfour Project, Contradictory Promises* (2014).

Shambrook, Peter, *The Historical and Political Context that Produced the Balfour Declaration Talk Given at the 10th International Sabeel Conference, Bethlehem Hotel* (Bethlehem 2017).

Documentaire

Heel bruikbaar bij de bespreking van dit onderwerp is de documentaire *Britain in Palestine 1917-1948*, te vinden op The Balfour Project via tiny.cc/K7bpdp.

bische bevolking werd uit Palestina verdreven. Hun grond en bezittingen kwamen in handen van de nieuwkomers. De VN nam nog in 1948 resolutie 194 aan, waarin werd uitgesproken dat de vluchtelingen die wilden terugkeren dat bij de eerstkomende gelegenheid mochten doen. Ze hebben recht op terugkeer naar hun huis en land en op teruggave van hun eigendommen. Veel Palestijnen zijn nog steeds niet teruggekeerd. Het Israëliëse patroon van landonteigening, kolonisatie en discriminatie ten koste van de Palestijnen, en ten behoeve van Joden, was gangbaar geworden en werd uitgebreid na de bezetting van Oost-Jeruzalem, de Gazastrook en de Westelijke Jordaanoever in 1967. Hiermee is de voorspelling van Balfours opvolger als minister van Buitenlandse Zaken George Curzon uitgekomen. Hij uitte destijds kritiek op de Declaration en het zionisme en voorzag rampzalige consequenties voor vrede en stabiliteit in het Nabije Oosten in het algemeen en in Palestina in het bijzonder. De Balfour Declaration legitimeerde Britse steun aan de zionistische immigratie- en kolonisatiepolitiek in Palestina, aldus Curzon. Een politiek die in zijn ogen tot de onteigening en de onderschikking van de inheemse Arabische bevolking van Palestina zou leiden.¹⁴

Koloniale arrogantie

Midden-Oostdeskundige Egbert Harmsen, verbonden aan Diensten Onderzoek Centrum Palestina, wijt dit aan het koloniale karakter van de verklaring, die gestoeld was op het maken van onderscheid tussen 'beschaaftde' en 'primitieve' volkeren, een onderscheid waaraan Balfour zelf in niet mis te verstane termen uiting had gegeven. De houding van Balfour en de zijnen ten aanzien van de Arabische bevolking kenmerkte zich door koloniale arrogantie. Zo stelde hij in een memo van Buitenlandse Zaken van augustus 1919: 'Zionisme, of het nu juist of onjuist is, goed of slecht, is geworteld in eeuwenoude tradities, in hedendaagse behoeften en in hoop op de toekomst dat van veel groter belang is dan de wensen en vooroordelen van de 700.000 Arabieren die dit voorvaderlijke land nu bewonen.' Volgens Balfour bezaten de zionisten dus gewichtige en belangwekkende zaken als tradities, behoeften en hoop, terwijl de Palestijnse Arabieren slechts wensen en vooroordelen hadden.¹⁵ Dit onderscheid is volgens Harmsen nog steeds bepalend in de perceptie van Israël en zijn pleitbezorgers in het Westen van de kwestie Israël-Palestina. ■